

Jani Vepsä

HERRA VEPSÄN HUIKEA SEIKKAILU HERRAIN
”JUHLAMUODIN” IHMEELLISESSÄ MAAILMASSA

Kuvataiteen koulutusohjelma
2014

HERRA VEPSÄN HUIKEA SEIKKAILU HERRAIN ”JUHLAMUODIN”
IHMEELLISESSÄ MAAILMASSA

Vepsä, Jani
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Kuvataiteen koulutusohjelma
Toukokuu 2014
Ohjaajat: Velhonoja, Matti; Hautala, Päivi-Maria
Sivumäärä: 29
Liitteitä: 1

Asiasanat: Kuvataide, kuvanveisto, pukeutuminen, pukuhistoria

Tässä kirjallisessa opinnäytetyössä perehdyttiin opinnäytetyön ”Sotisopa” ideaan ja taustoihin sekä suunnittelu- ja valmistusprosessiin.

Teoksen idea, suunnittelu ja valmistus käsiteltiin vapaamuotoisena työraporttina. Raportissa kuvailtiin idean syntyyn johtanut ajatusketju, teoksen suunnittelun ja kaavoituksen vaiheet sekä valmistuksen tekniset työvaiheet ja lopputulokseen vaikuttaneet kompromissit.

Teoksen taustoihin syvennyttiin tutkielmalla miesten muodollisesta juhlapukeutumisesta, pois lukien sotilaallinen, ammatillinen ja järjestöllinen juhlapukeutuminen. Tutkielmassa avattiin pintapuolisesti miesten nykyisten juhla-asujen historiaa sekä lueteltiin ja kuvailtiin niiden osat.

MR. VEPSÄ'S BIG ADVENTURE TO THE WONDERFUL WORLD OF GENTLEMEN'S "FORMAL FASHION"

Vepsä, Jani

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Fine Arts

May 2014

Supervisors: Velhonoja, Matti; Hautala, Päivi-Maria

Number of pages: 29

Appendices: 1

Keywords: Fine arts, sculpture, dressing, dressing history

The purpose of this literal thesis was to look into the idea, background, planning and production process of the thesis work "Sotisopa".

The idea, planning and production were treated with an informal process report. The report included descriptions of the idea, stages of the planning and production, and the compromises that affected the final result of the work.

The background of the work was deepened with a study of the men's formal dressing code, excluding the military, occupational and organisational dressing codes. The study opened cursorily the history of men's contemporary formal dresses, and itemised them and their pieces.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	LOPPUTYÖPROSESSIN KUVAUS	7
2.1	Idea.....	7
2.2	Geometria.....	8
2.3	Kompromissi.....	11
2.4	Lopputulos	14
3	MIEHEN JUHLAPUKEUTUMISEN LYHYT OPPIMÄÄRÄ.....	16
3.1	Etiketistä	16
3.2	Pari sanaa muutamasta olennaisesta vaatekappaleesta	17
3.2.1	Paita	17
3.2.2	Solmio	18
3.2.3	Solmuke	19
3.2.4	Plastron	19
3.2.5	Kengät	20
3.3	Puku	20
3.4	Smokki	22
3.5	Saketti	24
3.6	Frakki	25
3.7	Asusteista ja koruista	26
3.8	Ulkona liikuttaessa.....	28
	LÄHTEET.....	29
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tämä kirjallinen opinnäytetyöni on selonteko opinnäytetyöhöni, niin sanottuun lopputyöhöni, ”Sotisopa” (2014, alumiinipelti ja vetoniitit) (Liite 1), jolla osallistuin Kankaanpään Taidekoulun lopputyönäyttelyyn ”Yliveto” Jyväskylän Taidemuseolla. Avaan kirjallisessa opinnäytetyössäni teoksen ideaa, taustoja ja valmistusprosessia kahdessa keskenään erilaisessa pääluvussa.

Ensimmäisessä pääluvussa ”Lopputyöprosessin kuvaus” käyn läpi lopputyöprosessini pääkohdat idean synnystä ja lähtökohdista valmistusprosessin kautta lopulliseen teokseen. Valitsin kirjoitustyylikseni vapaamuotoisen kirjoitelman, jotta saan itselleni tilaa käsitellä prosessiani subjektiivisesti oman kokemiseni kautta, ettei prosessikuvaus jää vain pintapuoliseksi selonteoksi teokseni vaiheista, mutta myös siksi, että taiteellinen työ harvemmin on objektiivista.

Toinen pääluku ”Miehen juhlapukeutumisen lyhyt oppimäärä” taas on muodoltaan tutkielmallisempi, ja johon olen koonnut kaiken teostani varten tehdyn taustatutkimustyön. Tutkielmassa käyn läpi miehen eri juhla-asut, niiden osat ja avaan lyhyesti niiden historiallista kehitystä. Teosideani mukaisesti rajasin tutkimustyönkin vain miesten virallisiin juhla-asuihin, eli rajasin pois arki- ja puolivirallisen pukeutumisen. Lisäksi rajasin vielä virallisenkin pukeutumisetiketin vain ”jokamiehen” pukeutumiseen jättäen pois sotilaallisen, ammatillisen ja järjestöllisen koodiston.

Lähteiden käytöstä mainittakoon vielä sen verran, että lähdeluettelossa luetteloimani materiaali on kaikki luonnollisestikin lukua ”Miehen juhlapukeutumisen lyhyt oppimäärä” varten koottua. Viitteitä en katsonut tarpeelliseksi tekstiin erikseen merkitä, koska kaikki lähteinä käyttämäni kirjat sisälsivät samat asiat ainoana eroinaan, että kirjoittajasta riippuen eri asioita saatettiin nostaa esille eri tavalla. Lähteissäni jätin kaikki selkeästi kirjoittajan henkilökohtaiset mielipiteet huomiotta, ja kokosin tutkielmaani vain selkeästi vakiintuneet yleiset ”pukeutumissäännöt”. Internet-lähteitäni käytin pääasiassa asujen historiallisen kehityksen tutkimiseen, koska kirjallaisissa lähteissäni

ei siihen juurikaan paneuduttu, mutta myös muutamien kirjoissa epäselviksi jääneiden yksityiskohtien tarkistamiseen.

2 LOPPUTYÖPROSESSIN KUVAUS

2.1 Idea

Teokseni ideana oli alusta pitäen mallintaa miehen juhla-asut niin täsmällisesti kuin mahdollista, ja idea syntyiikin puhtaasti siitä visuaalisesta mielikuvasta, miltä miehen juhlapuku näyttäisi metallista valmistettuna onttona ja vapaasti seisovana ”figuuri-na”.

Idea syntyi aika yllättäen pienen ajatusketjun seurauksena. Ajatus lähti huomiosta, että miehen juhla-asut ovat vakiintuneesti pieniä yksityiskohtia ja muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta samanlaisia, ja pukeutumisetikettikin painottaa miehet pukeutumaan niin, ettei kukaan erotu joukosta (lue: samalla tavalla). Totesin juhla-asujen näin ollen olevan univormuja.

Sitten lähdin pohtimaan asiaa ajassa taaksepäin, ja nopealla mielikuvalla pinnallisesti tarkasteltuna näin juhlapukeutumisen olleen vielä 1700-luvun lopulla ja siitä taaksepäin huomattavasti vapaampaa. Oli paljon värejä, kuoseja ja erilaisia leikkauksia.

Palasin ajatukseen univormuista, ja totesin niistä tulevan ensimmäisenä mieleen sotilaspukeutuminen, ja tämän perään tietenkin muu ammattipukeutuminen. Lähdin kuitenkin taas ajattelemaan ajassa taaksepäin, tällä kertaa sotilasunivormuja. Musketöörin jälkeen mieleen juolahti feodaaliajan aatelissukujen yksityisarmeijat asetakkeineen ja vaakunatunnuksineen, eli ritarilaitos!

Ritareista ajatus tietenkin ohjautuu haarniskoihin ainakin löyhästi tulkittuna ritarin univormuna. Sitten aatelisista, ritareista ja haarniskoista muistui mieleeni vanhojen aatelissukujen tapa pitää sukunsa haarniskoja tyhjinä seisomassa telineissä esillä vanhoissa sukulinnoissaan.

Tässä kohtaa ajatusketjua useampi ajatus törmäsi yhteen oivalluksenomaisesti. Nämä ajatukset olivat: ”Vaatteet tekevät miehen”, ”Juhlapukuun pukeutuminen on kyllä vähän kuin haarniskaan sonnustautumista ja sotaan lähtemistä”, ”Suuri osa herrasmiehen käytöstavoista juontaa juurensa ritarikulttuuriin, ja puhutaanhan nykyäänkin hyvätapaisista, huomaavaisista ja avuliaista miehistä ritareina” ja ”Vähänkö olisi hienoa tehdä haarniska!”

Näin syntyi idea valmistaa miehen juhlapuvun näköinen haarniska puvun omien kaavojen mukaan. Luonnollisestikin ajattelin suoraan hitsata sen kasaan teräspellistä ilman sen kummempaa pohdintaa materiaalivalinnan osalta. Tämän jälkeen kysymys olikin vielä, minkä juhla-asun tekisin? Valinnanvaikeuden vaivaamana ajattelin taas vanhojen sukulinnojen haarniskarivejä, ja tulin päättäneeksi, että teen kaikki nykypäivänä käytettävät juhla-asut, eli frakin, saketin, smokin ja puvun.

2.2 Geometria

Aloin syksyllä 2013 etsiä asujen kaavoja kirjastosta ja internetistä lähoin tuloksin, jonka jälkeen ajattelin sitten kaavoittaa ne itse, jolloin työni ohessa oppisin kaavoittamisenkin taidon.

Konsultoin kaavoittamisessa ompelijatar Sirpa Mäenpäättä, jonka kanssa kävimme läpi muutamia kaavoituksen perusasioita ja ideani, ja mitä minun tulee ottaa huomioon toteutuksessa. Luonnollisestikin totesimme minun voivan jättää vuorit, toppaukset ja taskut pois ja karsia vähemmän tärkeitä muotokiiloja sekä oikoa kappaleiden kaaria niistä paikoista, joissa ne eivät ole välttämättömiä.

Seuraava pulma olikin sitten sovitusnuken ja lestien lainaaminen. Lestit järjestyivät lainaan Sataedu Kankaanpäältä (paikallinen ammattiopisto) jalkinealan osastolta, mutta sovitusnukkeja ei löytynyt lainaan kuin naisvartaloisia, joten päädyin tilaamaan itselleni oman sovitusnuken (jota ei ollut suunniteltu kaavoitukseen, vaan näyteikkunaan, joten siihen ei ollut myöskään merkitty kehon linjoja, kuten rinta-, vyötärö-, lantio-, keski- tai kylkilinjoja).

Kaavoittamaan ryhtyessäni priorisoin saketin ja frakin etusijalle, sillä ne halusin tehdä vähintään. Lisäksi niiden niputtaminen yhteen tuntui luontevalta, koska pystyin kaavoittamaan molemmat samoilla selkä-, kylki-, hiha- ja kauluskappaleilla - etukappaleissakin on vain pieniä eroja, joten helmakappaleet olivat ainoat, jotka piti kaavoittaa kokonaan erikseen, mutta ne olivatkin helpoimmat. Teknisen toteutuksen lisäksi näiden parittaminen tuntui myös temaattisesti luontevalta, onhan kyseessä kaikkein formaalein päiväpuku ja kaikkein formaalein iltapuku. Näihin tietenkään kaavoitin myös liivien etukappaleet, paidankaulukset, -miehustan ja -kalvosimet, sekä solmukkeen ja solmion valmiiksi solmittuun tyyliin, eli solmu- ja laskososat erikseen. Alun perin halusin valmistaa saketin plastronin, mutta totesin sen kaavoitusta miettiessäni sen verran ongelmalliseksi, että päädyin solmioon.

Näiden jälkeen ajattelin kaavoittaa puvun ja smokin, joihin olisi tarvinnut lopulta kaavoittaa enää takit ja vyöliivi erikseen, kaikkeen muuhun olisin voinut käyttää jo kaavoittamiani kappaleita saketista ja frakista (ja vyöliivinkin sijasta leikittelin ajatuksella alas leikatusta liivistä kuten frakissa teoksen yhtenäisyyttä ajatellen). Nämäkin takit olisin voinut kaavoittaa kauluskäänteitä lukuun ottamatta yhteisillä kappaleilla, kun ajattelin molemmista tehdä yksiriviset ja -halkioiset.

Haettuani kangaskaupasta parikymmentä metriä kaavapaperia aloin kaavoittaa ensimmäistä takkia näyteikkunasovitusnukkeni ylle (piirrettyäni kehon linjat nukkeen liidulla). Ensimmäinen takinpuolikas (takin molemmat puolethan ovat symmetriset, joten minun ei tietenkään tarvinnut kaavoittaa molempia puolia erikseen) tulikin varsin nopeasti, mutta hihaa sovittaessani paikoilleen huomasin, ettei se istunutkaan kunnolla, vaan takin hiha-aukko oli epämääräisen muotoinen hihan aukkoon nähden.

Niinpä siis muokkasin hieman sovitusnukkeni hartiaa selkeälinjaisemmaksi toppaamalla sitä maitokartongilla ja pahvilla saaden aikaan kunnollisen alustan, johon saisin kaavani istumaan hyvin.

Muutenkin takin kaavoittaminen oli pitkälinen sarja yrityksiä ja erehdyksiä. Kun en ollut ennen kaavoittanut, eikä ollut ketään kädestä pitäen opettamassa, ainoa keinoni oli tarkastella valmiista takeista kappaleiden muotoja ja päätellä niiden olennaiset piirteet ja mallintaa vapaasti mallinukun ylle, ja tehdä tarvittavat muutokset ja kehi-

telmät jolleivät ne istuneet kunnolla. ”Versio 3.0:n” kohdalla en enää jaksanut laskea (kaavojen) versioita, mutta luulen, että lopulliset kaavani olivat jotain ”version 5.0:n” ja ”-6.0:n” väliltä. Nuken hartian muokkaamisen jälkeen hiha-aukon kaavoittaminen oli helpompaa, mutta muita hankalia paikkoja kaavoittaa olivat etukappale (joka ei millään halunnut istua kunnolla ennen kuin löysin oikean muotokiilan leveyden ja etureunan linjan), kainalonpuoleinen selkäkappale (joka ei halunnut istua kunnolla kainalokaaren kohdalta), sekä kaulus (jonka kohdalla sitten päätinkin ”huijata” ja kaavoittaa vain taitetun, näkyvän osan, jonka toisen puoliskon – eli sen taitetun puoliskon alle jäävän puoliskon – jätin pois).

Housujen, liivien, paitakappaleiden, solmiokappaleiden ja solmukekappaleiden kaavat sain suoraan omista vastaavista artikkeleistani sabluunametodilla piirtämällä ja pieniä muokkauksia tekemällä. Näistä ainoastaan housuista piti piirtää uudet kaavat, koska suoraan omista housuistani piirtämieni kaavojen mukaan mallinnetut housut seisoivat hieman liian leveässä haara-asennossa sisäsaumojen tilavuuden vuoksi (jotka oikeissa housuissa mahdollistavat jaloille vapaan, tuskattoman liikkuvuuden), pienellä kavennuksella sisäsaumoihin sain korjattua asennon luonnollisemmaksi.

Kenkien kaavoitus oli ongelma alusta alkaen. Sain suutariopiskelija Ilkka Lipsaselta derby-kenkien kaavojen mallit, mutta aikani kokeiltuani päädyin loppupäätelmään, etten saa kaavoja ikinä käyttäytymään pellissä siististi ilman hävytöntä määrää muotokiiloja (joita ei kenkien kaavoissa ole kuin kaksi kärkikappaleen sisäsyryllä). Koska nahka venyy pingotettaessa, kaavat on suunniteltu kävelykenkään tätä ajatellen – sama ei toimi peltiin, koska pelti ei veny. Niinpä päädyin pettyneenä jättämään kengät pois teoksesta ajatellen, että voisin ripustaa puvun sen verran irti maasta, että lahkeiden alle ”jää tila kengille”.

Saketin ja frakin kaavoituksen jälkeen valmistin maalarinteipillä maitokartongista koekappaleet sakettitakista, -housuista ja -liivistä, jotka sain juuri sopivasti (eli viimehetkellä ja kiireellä) valmiiksi esiteltäväksi kevään välikritiikissämme. Tässä tilaisuudessa keskustelimme työni yksityiskohdista, kuten taskuläpistä ja napinrei’istä, ja ohjaajiemme kannustamina päätin jättää kaikki ”ylimääräiset” yksityiskohdat pois jättäen pukujen muodot yhtenäisiksi ja selkeälinjaisiksi, kuten kartonkimallinikin, kun en niihinkään vaivautunut noita yksityiskohtia tekemään. Samalla tämä välikri-

tiikki oli se etappi, jonka jälkeen oli pakko päästä siirtymään jo pellin työstämiseen, joten karsin puvun ja smokin pitkin hampain pois, kun en niitä ehtinyt tähän mennessä kaavoittaa - lisäksi pellintyöstöaika näytti jo sen verran viivästyneeltä muutenkin, etten olisi todennäköisesti niitä ehtinyt enää valmistamaankaan.

2.3 Kompromissi

Seuraavaksi konsultoin veljeäni levyseppähitsaaja Teemu Vepsää pellin käsittelyä ja hitsaustekniikkaa koskevissa asioissa. Päätin saamieni ohjeiden perusteella leikata, vääntää ja hitsata pukuni pääosin 2mm:n vahvuisesta teräspelistä, ja pienimmät yksityiskohdat (paidan osat sekä solmion ja solmukkeen) 1mm:n vahvuisesta pelistä.

Pellit sain hankittua Sataedu Kankaanpään metallialan osastolta, jossa metalliopiskelijat jopa leikkasivat pellit valmiiksi pienemmiksi kappaleiksi, joka helpotti niiden kuljettamista ja käsittelyä. Lisäksi kävin ostamassa omat hitsausmaskin, -hanskat, peltisakset ja lukkopihdit, ettei minun tarvinnut jäädä koulun välineiden varaan muun kuin hitsauslaitteen osalta.

Sitten siirryinkin yövuoroon koko loppuajaksi (olin tehnyt osittain yövuoroa jo kaavoittaessani), koska kuvanveiston osastolla alkoi mallimuovailukurssi, joka kesti aina näyttelynavajaisiimme asti ja siitä vielä ylikin. Näin mahdollistin sen, etten minä ole kurssin jaloissa, eikä kurssi ole minun jaloissani. Nähtävästi moni muukin lopputyöntekijöistä oli tehnyt saman ratkaisun, koska en ollut yhtenäkkään yönä yksin koululla.

Kaavojen piirtäminen ja leikkaaminen pelistä oli helppoa. Leikkelin kulmahiomakoneella käsivaralla kaikki saketin kappaleet ja viilasin ne (ajattelin järkeväksi tehdä haarniskan kerrallaan). Tämän jälkeen rakensin käyttööni pellintaivutusprässin hitaamalla pöydän reunaan putkenpätkän sen verran irti pöytälevystä, että peltini mahduttavat kulkemaan välistä, ja saisin ne käsineen taivuteltua muotoonsa. Koulullamme ei siis ollut työkoneita tähän tarkoitukseen.

Mutta sitten maistoin tappion karvasta kalkkia, kun en saanutkaan peltejä taipumaan käsivoimin... En saanut niitä taipumaan vipuvarrella. Enkä saanut niitä taipumaan lämmöllä. Enkä saanut niitä taipumaan edes molemmilla!

Tästä seurasi painokelvoton tympääntyminen työhöni ja itseeni. Olisihan sitä pitänyt tajuta, että takoahan ne pellit olisi pitänyt muotoonsa. Ja riittäisiköhän jäljellä olevat pari viikkoa peltien takomiseen ja hitsaamiseen. Todennäköisesti ei. Ja varsinkaan mielenkiinto ei riittäisi...

Riskiratkaisuna yön nukuttuani kokeilin vielä, saisinko pellit taipumaan jos ajelisin pelteihin viiltoja taivutussuuntaan nähden poikittain. Sain pellit kyllä taipumaan, mutten mitenkään mallikelpoisesti, kun odotusten mukaisesti pellit taipuivat viiltojen kohdalta vain kulmaan, eikä edes etäisesti kaarelle, joka olisi ollut toivottu lopputulos. Lopputulos näytti jotakuinkin rännikourulta. Olisi tehnyt mieli luovuttaa siihen paikkaan.

Se ilta ja yö menivät sitten paniikissa, raivossa ja epätoivossa miettiessä, että rahaa meni pelteihin hukkaan melkein 300€, ja mitähän sitä sitten tekisi? Paniikkiratkaisu oli, että installaisin kaiken aikaansaamani materiaalin (luonnokset, kaavat, kartonkimallit, tärvellyt pellit, työkalut plus muut) nimellä ”Ei tullut minusta seppää, eikä räätäliä”. Tämän älyvapaan idean saatuani totesin, että niin, miksei? Eikö lopputyöprosessi ole vielä osa opiskelua, jolloin on vielä luvallista ja jopa suotavaa epäonnistua oppimisen nimissä? Ja mikä tekee lopputyöstä muka niin paljon tärkeemmän kuin muut työt? (Tietenkin se, että sillä olisi tarkoitus osoittaa se, mitä on oppinut ja miten on kehittynyt tämän koulun aikana, mutta toisaalta sehän on muidenkin kurssi- ja projektitöiden tarkoitus unohtamatta sitä itseisarvoista kehittymistä, jota tapahtuu koko ajan tehdessään ja työstäessään jotain, onnistui tai ei. Tästä aiheesta kävimme muutaman päivän kuluttua hedelmällisen keskustelun kuvanveistäjä Talvikki Lehtisen kanssa.) Löysin siis viimein sen tervehenkisen hälläväliä-asenteen lopputyötäni kohtaan, ja koin oppineeni jotain.

Tuon saman aivomyrskyn aikana heräsin lopulta siihen, että miksen tekisi niitä haarniskoja offset-pellistä? Juorutessani valaistumisestani seuraavana päivänä koulussa paljastui, että syy oivallukseni takana oli grafiikan opiskelijan, vuosikurssitoverin,

ystävän Sdalla Huttusen aikaansaannosta, koska hän oli joskus aiemmin kysynyt, miksen tee haarniskoja off-set-pellillä. (En tiedä, oliko neiti Huttusen kysymys oikeasti jäänyt kummittelemaan mieleeni, vai oivalsinko vain itse ratkaisun asiaa poh-tiessani, mutta mielestäni kuuluu tämän tarinan draamankaareen, että neiti Huttunen esiintyy nyt tietäjä-arkkityyppinä, joka opastaa minut oman elämäni protagonistina oikealle polulle kohti loppua hyvin, kaikkea hyvin.)

Tämän jälkeen siis tein off-set-pellillä koekappaleeksi takinpuolikkaan ilmastointitei-pillä nähdäkseni ensinnäkin jotain suuntimaa, miltä lopputulos tulisi näyttämään, mutta myös kokeillakseni, pysyisikö haarniska kasassa pelkällä teipillä (teippaamalla saumat sisäpuolelta yhteen) – mielessäni eli vielä mielikuva siisteistä, hitsatuista saumoista. Koekasaus osoitti, ettei tule pysymään, kun saumat alkoivat irvistellä jo heti teippauksen jälkeen. (Ja tuo peltimalli sai koko prosessin loppuajan hajota hiljal-leen kappaleiksi työpisteeni nurkassa. Sitä oli ilo seurata.) Tämän jälkeen hyväksyin, että minun on kasattava työni pop-niiteillä, eli vetoniiteillä. Kun joskus syksyllä olin esitellyt alkuperäistä suunnitelmaani kuvanveiston lehtori Pertti Mäkiselle, hän oli kysynyt, miksen kasaisi hitsaamisen sijasta teostani niiteillä. Mielipiteeni oli silloin, ja oli loppuun asti, että haluaisin saumoista selkeät ja ”sellaiset kuin ne puvuissakin ovat”. Kuvanveiston opiskelijakollega, ystävä Antti Kääriäinen vitsaili alumiinipelti- ja niittiratkaisuni tuovan mieleen vanhan rahtilentokoneen, ja tästä kommentista eteenpäin ajattelin itsekin mielissäni sitä sellaisena. Herra Kääriäisen kanssa vitsai-limme ongelmien ja vastoinkäymistemme keskellä (katkerahkoon sävyyn) myös siitä, että ”ikinä ei ole ongelmia, on vain rajattomasti mahdollisuuksia”. Ja niin ironista kuin se onkin ottaen huomioon tuon lausunnon katkeran kontekstin tuossa vastoinkäymisten vyyhdissä, se todennäköisesti jää mieleeni vielä pitkäksi aikaa oh-jenuoraksi.

Muutaman niittaustestin jälkeen päädyin siihen, että niittejä tulee aina sauman mo-lemmin puolin noin 2cm:n välein toisistaan ja 1cm:n päähän saumasta (koh-tisuoraan). Tässä vaiheessa ajattelin vielä aurinkoisesti pelastukseni (eli off-set-varasuunnitelmani) ansiosta, että saattaisin hyvinkin ehtiä tekemään vielä sekä sake-tin että frakin. Aikaa ripustusviikon alkuun Jyväskylän Taidemuseolla oli tässä vai-heessa noin kaksi viikkoa.

Offset-pellin työstäminen oli helppoa ja mukavaa hommaa, koska sitä pystyi tekemään mukavasti istualleen pöydän ääressä, ja sitä pystyy leikkaamaan saksilla. Työvaiheet olivat kaavojen piirtäminen ja leikkaaminen, peltien pesu (offset-pelti on kierrätettyä, kirja- ja lehtipainossa käytettyä painolevyä, joissa on vanhoja painojälkiä), niittien paikkojen mittaaminen ja rei'itys ja niittaaminen. Niittaaminen osoittautuikin sen verran pitkälliseksi ja muutamissa paikoissa haastavaksi hommaksi (vaikeita paikkoja olivat hihan takasauma, hihan ja olkapään liitoskohta, liivin liittämisen takkiin ja kaulukset), etten sitten lopulta ehtinyt valmistamaan kuin saketin.

Sain saketin valmiiksi puolitoista vuorokautta ennen teoskuljetuksen lähtöä, jolloin minulla oli vielä mainiosta yksi työpäivä aikaa hitsata saketille jalusta ja teline, jossa se saa riippua ”niin, että lahkeiden ja lattian väliin jää tila kengille”, sekä rakentaa kuljetuskehikko haarniskalle ja pakata kaiken kuljetusta varten.

2.4 Lopputulos

Pieniä anatomisia epätasällisyyksiä lukuun ottamatta olen ihan tyytyväinen sakettiin. Jyväskylän Taidemuseolla pesin sen vielä kertaalleen astianpesuaineella, jolloin alumiini alkoi kunnolla kiiltää, ja sai pintaansa sateenkaarenkin. Näin jälkeenpäin olen tyytyväinen myös siihen, että jouduin niittaamaan haarniskan kasaan, koska mielestäni niittirivit korostavat saumoja miellyttävän ryhdikkäästi.

Sen sijaan harmittamaan minua jää se, etten ehtinyt valmistamaan frakkia toiseksi haarniskaksi ensimmäisen rinnalle. Saketti toimii ehkä noin yksinäänkin, ainakin lopputyökritiikin perusteella se onnistuu välittämään alkuperäisen ajatukseni, mutta omasta mielestäni haarniskoja olisi pitänyt olla vähintään kaksi. Ja haarniskan kengättömyys vaivaa minua. Todennäköisesti en kuitenkaan tule jatkamaan tätä aihetta enää jälkeenpäin uusien haarniskojen tai kenkien muodossa, koska minusta tuntuu, että aihe tuli tällä teoksella tässä muodossaan käsiteltyä jo loppuun. Koen, että on aika siirtyä eteenpäin.

Kaiken kaikkiaan totean kuitenkin, että tämän prosessin aikana opin paljon, ja muutamien olennaisienkin asian tulevasta ammatistani, työskentelystäni ja itsestäni. Olen

sitä mieltä, että mikään ei valmenna taiteilijuuteen niin kuin vastoinkäymiset ja ongelmat, se että kompromisseja ja luovia ratkaisuja on pakko tehdä. Työskentelystäni opin (tai oikeastaan uudelleenlöysin) sen, että jatkailen ihan liian pitkään teoksen suunnitteluvaiheessa, löydän loputtomasti pieniä ja toisinaan epäolennaisia yksityiskohtia, joita suunnitella vielä vähän ennen varsinaiseen valmistukseen siirtymistä. Toisaalta hyvin suunniteltu on puoliksi tehty, mutta rajansa silläkin viilaamisella. Itsestäni tulin lopuksi oppineeksi sen, että taidan oikeasti haluta luoda urani taiteen alalla (mikäli mahdollista), koska en nähtävästi hajonnutkaan tämän hullunmyllyn aikana, vaan pikemminkin päinvastoin tahdon jo päästä aloittamaan seuraavia projektejani.

3 MIEHEN JUHLAPUKEUTUMISEN LYHYT OPPIMÄÄRÄ

3.1 Etiketistä

Miesten virallisia juhla-asuja on viisi; arkipuku, tumma puku, smokki, saketti ja frakki. Näistä arkipuku ja saketti ovat päiväpukuja ja smokki ja frakki iltapukuja. Tummaa pukua käytetään nykyään molempiin tarkoituksiin ja sillä voi jopa korvata saketin, smokin ja frakin, jos näitä ei ole käytettävissä. Vastaavasti frakkia käytetään tietyissä tilanteissa myös päiväpukuna.

Miehen virallinen pukeutuminen on lähtökohtaisesti hillittyä ja huomaamatonta. Tarkoitus on pukeutua niin, että sulautuu joukkoon, eikä erottua joukosta ali- tai ylipukeutumisellaan. Yksilöllinen ”viimeinen silaus” on kuitenkin mahdollista, eikä mitenkään kiellettyä, vaan suorastaan kannustettavaa, kun sen tekee yleisen hyvän maun mukaisesti pienissä yksityiskohdissa, kuten solmion, kalvosinnappien, kellon ja kenkien valinnalla.

Tilaisuuden pukukoodin määrittää osaltaan tilaisuuden luonne ja ajankohta, mutta päättää viimekädessä järjestäjä. Ilta- ja päivätilaisuuksien liukuvaksi rajaksi on määritetty kello 18, jota ennen olevat tilaisuudet tulkitaan päivätilaisuuksiksi, ja jonka jälkeen olevat tilaisuudet tulkitaan iltatilaisuuksiksi. Monista muuttujista riippuen kello 18:n raja ei aina välttämättä pidä paikkaansa, mutta tuolloin tilaisuuden pukukoodi on tulkittavissa siitä, kummalle puolelle kello 18:aa tilaisuus suuremmalti osin sijoittuu sekä tilaisuuden luonteesta. Päivätilaisuudet ovat usein luonteeltaan edustus-tehtäviä, kuten esimerkiksi häät, hautajaiset, vastaanotot ja valtiolliset seremoniat, ja iltatilaisuudet taas ovat enemmänkin seurapiiritapahtumia, kuten illalliset, konsertit, erilaiset juhlat ja tanssiaiset. Viisas tilaisuuden järjestäjä kuitenkin merkitsee toivomansa pukukoodin kutsuun, ettei minkään tarvitse jäädä arvailujen varaan.

Miehen nykyaikainen formaali pukeutuminen juontaa juurensa 1800- luvun vaihteeseen ja parille ensimmäiselle vuosikymmenelle, kun Ranskan suuren vallankumouk-

sen aikaan ja seurauksena rokokoon värikäs, rönsyilevä ja keikaroiva pukumuoti vaihtui selkeälinjaiseen ja vakavahenkisempään empiremuotiin. Tähän vaikutti omalta osaltaan Beau Brummell (1778 – 1840), joka sotilasuransa jälkeen alkoi englannin hovissa käyttää tummaa frakkitakkia vaaleiden liivien, polvihousujen, kaulaliinan ja tummien ratsastussaappaiden kanssa.

Viktoriaaniselle aikakaudelle (1837 – 1901) tultaessa lievetakkikin oli käynyt sotilasunivormujen kautta muodonmuutoksen rokokoon kirjavista kuoseista ja runsaista helmalaskoksista rauhallisempiin väreihin ja selkeämpään leikkaukseen, ja nousi miestenmuodin keskiöön syrjäyttäen frakkitakin päivävaatteena. Virallisena juhlapukuna lievetakki oli musta ja sitä pidettiin saman kokonaisuuden kanssa kuin sakettitakkia nykyään (plastronilla ja siipikauluspaidalla).

3.2 Pari sanaa muutamasta olennaisesta vaatekappaleesta

3.2.1 Paita

Paidan alkuperäinen ja vielä nykyinenkin tehtävä on toimia alusvaatteena suojele-
massa vaikeasti pestävää takkia ihokosketukselta. Tästä ehkä juontaa juurensa ajatus ja tapa, että virallisessa tilaisuudessa on epäkohteliasta riisua takkia ilman erillistä lupaa ja/tai ohjetta tehdä niin.

Paidan historia on pitkä, mutta ensimmäisen alas asti napitettavan paidan patentoi englantilainen Davis & Co. vuonna 1871. Värikkäät paidat tulivat kaupunkimuotiin myös vasta 1800-luvun lopulla pitkän vastustelun jälkeen. Siihen asti puhdas, valkoinen paita oli ylemmän ja rikkaamman luokan statusmerkki, joka viesti, ettei kantajansa tarvinnut liata käsiään töissä. Vastareaktionä heti seuraavaksi tuotiin markkinoille jo raidalliset paidat, joissa on valkoiset kaulukset ja kalvosimet.

1800-luvulla paremman luokan paidoissa käytettiin irtokauluksia, joka mahdollisti kaulusten pesun ilman, että paitaa tarvitsi pestä niin usein, lisäksi irtokaulus mahdollisti kaulusmallin vaihdon tilanteen ja käyttäjänsä mielen mukaan vaivautumatta vaihtamaan koko paitaa. 1900-luvun nimissä irtokaulus tuli kuitenkin kiinteäkauluk-

sellisen paidan syrjäyttämäksi halvempien tehdaspaitojen (eli laajemman vaatekaapin), mutta ennen kaikkea vaikean puettavuutensa vuoksi.

Kauluksen perusmalleja on kaksi; pystykaulus ja kääntökaulus. Näistä pystykaulus oli yleisin 1800-luvun lopulle saakka. 1900-luvun alussa kääntökaulus syrjäytti vähitellen pystykauluksen, kunnes 1930-luvulta lähtien pystykaulusta on käytetty enää vain smokin ja frakin kanssa. Nykymuodossaan pystykauluksen ainoa malli on niin sanottu siipikaulus, jossa kauluksen kärjet muodostavat teräväkulmaiset siivekkeet, jotka taitetaan noin 45°:n kulmassa kaulukseen nähden alas. Kääntökaulusia taas löytyy nykyään useita erilaisia korkeudeltaan ja kauluksen kärkien muodostamilta kulmiltaan, joista jokainen varmasti löytää sopivan ja mieluisan vaihtoehdon.

Paitojen pääasiallinen materiaali on puuvillaa mukavuutensa ja helppohoitoisuutensa vuoksi.

3.2.2 Solmio

Solmionkin historia ulottuu pitkälle antiikkiin, kun miehet ovat ympäri maailmaa pitkin historian solmineet kangaskaistaleita ja kaulaliinoja kaulaansa suojaksi ja koristeeksi. Nykyinen solmio syntyi kuitenkin Englannissa, kun Oxfordin yliopiston Exeter Collegen opiskelijat sitoivat olkihattujensa nauhat yksinkertaisella kravattisolmulla kaulaansa vuonna 1880. Samalla tuli syntyneeksi myös ensimmäinen klubisolmio (olkihattujen raitakuosit olivat yliopistokohtaisia). Tämä muoti-ilmiö levisi pitkin Englannin klubeja ja kouluja ja vääjäämättömästi ympäri maailman. Viimeisen silauksen solmio sai kaavoitukseensa vuonna 1924, ja nykyaikainen solmio oli siinä.

Solmio solmitaan kaulaan niin, ettei ohut pää roiku alempana kuin leveä pää, ja ettei leveä pää roiku housujen vyötärönauhaa (tai vyötä) alempana. Kravattisolmuja on valtavasti, mutta muutamalla perussolmulla pystyy säätämään solmun koon haluumakseen ja solmion pituuden oikeaksi. Keikarimaisen viimesilauksen solmiolle voi antaa painamalla siihen heti solmun alapuolelle pienen kuopan.

3.2.3 Solmuke

1800-luvulle asti kaulaliinat olivat olleet neliskanttisia liinoja, jotka solmittiin kaulaan erilaisilla solmuilla. Vähitellen nämä liinat kapenivat solmukkeeksi, joka saavutti nykyisen muotonsa 1870-luvulla. Siitä eteenpäin solmuke on vähitellen menettänyt tasavertaisuutensa solmion rinnalla nykyiseen tilaansa, jossa sitä käytetään lähinnä vain smokin ja frakin kanssa.

Solmukkeen perussolmimistapoja on kolme, mutta niillä ei lopputuloksen kannalta ole samanlaista eroa kuin solmion solmuilla loputtomine säätömahdollisuuksineen, solmukkeen kohdalla kyse on vain siitä, minkä solmun sattuu oppimaan ja hallittavaksi toteamaan.

3.2.4 Plastron

Plastron on kehittynyt jotakuinkin suoraan 1800-luvulla aiemmista kravattimalleista ja levisi laajalti viralliseen arkikäyttöön. 1880-luvulla plastron jäi solmion tulemisen myötä vähitellen enää formaaliin pukeutumiseen lievetakki- ja sakettikokonaisuuksiin. Lievetakin jäätyä vähitellen pois 1900-luvun alkupuoliskolla plastron jäi enää saketin kanssa käyttöön, joka nykyään on jo korvattavissa solmiolla.

Plastronliina on muuntautunut 1900-luvun alkupuoliskolla kaulaliinaksi, joka solmitaan nykyään löysästi paidan alle (tällöin paidasta jätetään pari ylintä nappia auki) kaulan ympärille, tätä kaulaliinaa ei käytetä virallisissa tilaisuuksissa. Nykyään näkee myös solmion tapaan solmittuja plastronliinoja, joita näkee lähinnä hääpukeutumisessa sulhasen, bestmanin ja hääparin isien kaulassa.

Perinteinen plastronsolmu muistuttaa hieman solmukesolmua, mutta siinä vain vietään molemmat päät solmusta läpi, ja laskostetaan ristiin laskeutumaan liivin alle, ja kiinnitetään solmioneulalla.

3.2.5 Kengät

Juhlakenkinä käytetään yleensä varrettomia ja nauhallisia puolikenkiä, jotka voidaan karkeasti jakaa kahteen tyyppiin; oxford ja derby. Juhlakengät ovat yleensä sileät, eli kengissä ei ole koristerei'tytystä, mutta muutoin mallin saa vapaasti valita oman maun ja jalan mukaan.

Oxford-tyyppisissä kengissä kengän kärkiosa on ommeltu päällisen puoliskojen päälle ja iltti (kieli) on erikseen ommeltu näiden alle. Oxfordeja pidetään yleisesti juhlallisempina kuin derbyjä, koska jalkojen katsotaan silloin olevan ”pukeutuneempina”. Derby-tyyppiset kengät taas valmistetaan niin, että kengän kärkiosa ommellaan päällisen puoliskojen alle ja iltti on samaa kappaletta kärkiosan kanssa.

Juhlakengät ovat pääosin nappanahkaa, joka on parkittua lampaan-, vuohen- tai naudannahkaa, kengissä yleisimmin nautaa. Kiiltonahkakengällä, tai lakeerikengällä, tarkoitetaan juhlakenkää, joka on pintakäsitelty erittäin kiiltäväksi.

3.3 Puku

Puvusta käytetään kahta eri pukukoodia erittelemään, minkä tyyppistä pukua tilaisuuteen toivotaan käytettäväksi. Arkipuku tarkoittaa mitä tahansa pukua väristä tai kuosista riippumatta (hyvää makua kuitenkin noudattaen, onhan kysymyksessä virallinen tilaisuus), ja sitä käytetään kevyempänä päiväpukuna kello 18:aan asti esimerkiksi lounaskutsuilla, vierailuilla ja onnittelukäynneillä. Tumma puku taas tarkoittaa nimensä mukaisesti sävyltään tummaa pukua (mustaa, sinistä tai harmaata), joka on luonteeltaan arvokkaampi kuin arkipuku, toisinaan puhutaan myös pyhäpuvusta. Tummaa pukua voidaan käyttää sekä päivällä että illalla esimerkiksi jumalanpalveluksissa, häissä, hautajaisissa, edustustilaisuuksissa, teatterissa, konserteissa, päivällisillä, illallisilla ja cocktailkutsuilla. Lisäksi huomioitavaa on, että tumma puku mahtuu arkipuvun määritelmään, ja se on ainut puku jolla korvata muut pukukoodit, jos smokkia, sakettia tai frakkia ei ole käytettävissä.

Nykyaikaisen puvun malli syntyi 1800-luvun kuluessa Englannissa, kun lievetakin helma lyheni maaseudulla urheilu- ja metsästyspukeutumiseen sopivammaksi yläluokan keskuudessa, lisäksi puvun osat (takki, liivi ja housut) tehtiin samasta tukevasta kankaasta kestävämpään ulkoilmaelämään. 1900-luvun alussa puku yleistyi myös kaupunkipuueutumisen mukana, kun saketti syrjäytti lievetakin virallisena päiväpukuna, mutta vasta 1930-luvun loppuun mennessä se yleistyi kaikissa toimistoissa ja saavutti siis asemansa puolivirallisena asuna. Liivin käyttö väheni 1930-luvulla kaksirivisten pukujen myötä, ja onkin nykypäivänä harvemmin käytetty osa yksirivisistäkin puvuissa. 1900-luvun puolivälin jälkeen puku vähitellen katosi varsinkin alempien yhteiskuntaluokkien arkikäytöstä ja muuttui vähitellen hyväksyttäväksi yhä virallisempiin tilaisuuksiin.

Puvun takki, housut ja mahdolliset liivit ovat samaa kangasta, mutta toisin kuin muissa virallisissa asuissa, sävyt ja kuosit ovat vapaasti valittavissa – tästä poikkeuksena tumma puku, joka on joko musta, tumman sininen tai tumman harmaa. Yleisimpiä värejä ovat sinisen, harmaan ja ruskean eri sävyt, ja yksiväristen pukujen jälkeen kuoseja ovat vielä erilaiset ruudut ja raidat.

Puvuntakki voi olla joko yksirivinen ja laskevakäänteinen, jolloin siinä on usein vain yksi halkio (takahalkio), tai kaksirivinen ja nousevakäänteinen, jolloin siinä on usein kaksi halkiota (sivuhalkiot). Takkien istuvuus eli leikkaus, nappien lukumäärä ja muut yksityiskohdat voivat vaihdella vallitsevan muodin ja henkilökohtaisten mieltymysten mukaan.

Liivejä käytetään vain yksirivisen takin kanssa, jos ollenkaan. Kaksirivistä takkia pidetään aina kiinni, jolloin liivi on tarpeeton jäädessään muutenkin takin alle piiloon turhaksi lämpökuormaksi. Nykypäivänä suurin osa puvuista on kaksiosaisia (takki ja housut) ja hyväksytään sellaisina (tietysti tässä tapauksessa olisi arvokasta pitää myös yksirivinen takki kiinni virallisemmissä tilaisuuksissa, jottei puvun yhtenäinen kangaspinta katkea housunkaulukseen), ja liivi on jäänyt vain harvojen suosimaksi ”lisävarusteeksi”.

Puvunhousut voivat istua joko luonnolliselle vyötärölle tai nykyään myös lanteille. Lahkeissa voi olla käänteet, mutta tämä on yleisempää kaksirivisten takkien kanssa.

Puvun kanssa käytetään kääntökauluspaitaa. Tumman puvun kanssa käytetään valkoista paitaa, jossa on kaksinkertaiset kalvosimet mutta arkipuvun kanssa voi käyttää myös värillisiä paitoja, joissa voi olla kevyttä raita- tai ruutukuviotakin. Yleensä suositellaan vaaleita sävyjä, jotka sopivat kontrastiksi takin värin/värien kanssa. Värillisten paitojen kalvosimet ovat yleensä yksinkertaiset. Vähän juhlallisempaa vaihtoehtona värillisille paidoille löytyy myös värillisiä paitoja, joiden kaulukset ja kalvosimet ovat valkoiset.

Puvun kanssa kaulaan solmitaan solmio, joka on tumman puvun kanssa hillityn värinen (tummansininen tai harmaa tai vastaava) ja hillitty kuvio, raidoitus tai pilkut ovat sallittuja. Pelkkää mustaa suositellaan yleensä vain hautajaisiin. Arkipuvun kanssa voi käyttää värejä ja kuoseja vapaammin (mutta taas suositellaan hyvää makua).

Pukusukkien tulee olla riittävän pitkät, ettei sääri pääse istuessakaan näkymään lahkeen alta. Arkipuvussa sukkien väriksi suositellaan mustia, harmaita tai puvun väriin sopivia (unohtamatta yhteensopivuutta kenkien kanssa), ja kengät voivat olla ruskeat tai mustat. Tumman puvun kanssa taas pidetään vain mustia sukkiä ja mustia kenkiä, iltatilaisuuksissa kenkien tulisi olla kiiltonahkaiset.

3.4 Smokki

Smokki on iltapuku, jota käytetään iltatilaisuuksissa, jotka alkavat kello 18 tai sen jälkeen esimerkiksi teatterissa, konserteissa, päivällisillä ja illallisilla.

Smokki polveutuu 1800-luvun lopun englantilaisesta tupakkatakista, joka nimensä mukaisesti oli tarkoitettu siihen, että seurapiiritapahtumissa miehet saattoivat vetäytyessään tupakkasalonkiin pukea tupakkatakin ylleen, ja palatessaan taas riisua sen näin säästäen naisväkeä tunkkaiselta tupakansavulta. Tupakkatakia käytettiin lähinnä maaseudulla. Varsinainen smokki nykymuodossaan tuli kuitenkin tunnetuksi vasta 1886 Yhdysvalloissa, kun Griswold Lorrillard osallistui frakkitanssiisiin New Yorkin Tuxedo Parkissa smokkiin sonnustautuneena (tästä tulee smokin amerikanenglanninkielinen nimi ”tuxedo”). Walesin Prinssi toi smokin Englantiin rennommaksi

vaihtoehdoksi frakille iltapukuna 1920-luvulla, ja siitä eteenpäin se vähitellen syrjäyttikin frakin osittain virallisena iltapukuna, ja on nykyään itse tullut rennomman ja vapaamman pukukoodin myötä syrjäytynyt formaaliksi juhla-asuksi.

Smokin takki ja housut ovat mustaa tai ”yönsinistä” villakangasta (”yönsininen” saa kankaan näyttämään keinovalossa mustaakin mustemmalta). Takki voi olla kaksirivinen, jossa on nousevat käänteet tai yksirivinen, jossa on nousevat tai saalikäänteet. Yksirivisessä takissa on taas usein takahalkio ja kaksirivisessä taas sivuhalkiot. Takin käänteet ovat mustaa satiinia tai mattasilkkiä.

Housut istuvat luonnolliselle vyötärölle, ja niissä kulkee satiininen tai silkkinen sivunauha sivusaumoissa. Smokkihousuissa ei ole käänteitä lahkeissa.

Alun perin smokin kanssa käytettiin valkoista alasleikattua liiviä ja solmuketta frakia mukaillen, mutta sittemmin liivin ja solmukkeen väriksi vakiintui nykyinen musta. Intiasta adoptoitiin smokkiin myös vyöliivi, eli cummerbund, vaihtoehdoksi liiville. Vyöliivi onkin nykyään käytetympi vaihtoehto. Nykyään solmuke ja vyöliivi tehdään usein samasta materiaalista kuin takin käänteet, mutta perinteisesti nämä eivät olleet samaa materiaalia. Vyöliivi puetaan niin, että laskokset avautuvat ylöspäin. Smokissakin kaksirivistä takkia pidetään aina kiinni, jolloin sen kanssa ei tarvita liiviä tai vyöliiviä. Lisäksi nykyään voi viihteellisemmissä ja kevyemmissä tilaisuuksissa mustan sijasta käyttää muunkin värisiä solmukkeita ja vyöliivejä – ja jopa tavallisia viisi-, kuusinappisia liivejä, mutta tämä tapa esiintyy lähinnä Yhdysvalloissa.

Smokin kanssa käytetään erillistä smokkipaitaa, jossa voi olla kääntö- tai siipikaulus, jonka miehusta voi olla laskostettu tai paljas, ja jossa voi olla piilo- tai irtonapitus. Smokkipaidan kalvosimet ovat kaksinkertaiset. Smokin irtonapit ovat perinteisesti mustan- ja/tai hopeanvärisiä.

Smokin kanssa sukat ovat pitkät ja mustat ja kengät mustaa kiiltoonahkaa.

3.5 Saketti

Saketti on miehen formaalein päiväasu, jota voidaan käyttää arvokkaimmissa päivätilaisuuksissa kello 18:aan asti esimerkiksi juhlahumalanpalveluksissa, häissä, hautajaisissa, juhlapäivällisillä ja valtiollisissa seremonioissa. Sakettia näkee kuitenkin käytettävän enää nykyään lähinnä häissä, ja niissäkin vain sulhasen, bestmanin ja mahdollisesti hääparin isien yllä.

Sakettitakki oli alun perin englantilainen ratsastustakki, jonka hännäkset olivat ratsastettaessa helpommat kuin lievetakin polvipitkä helma. 1800-luvun puolivälissä saketti hyväksyttiin aikansa kaupunkimuotiin epävirallisena päiväasuna. 1900-luvun alussa saketti nousi vähitellen virallisen päiväasun asemaan syrjäyttäen lievetakin pääosin 1920-luvulle tultaessa. Tästä eteenpäin puolestaan puku on rennommalla puettavuudellaan vähitellen syrjäyttänyt saketin lähinnä ”superformaaliksi” asuksi.

Sakettitakki voi olla harmaata tai mustaa (suomalaiset ovat adoptoineet vain mustan omakseen) villakangasta. Takissa on nousevat käänteet, yksi nappi (nykyään) ja etureunasta alkavat pitkät linjakkaat hännäkset.

Sakettiliivi on niin ikään villakangasta, ja väriltään se voi olla musta, harmaa tai ruskeankeltainen (englanniksi ”buff”).

Sakettihousut – myös villaa – taas ovat mustavalkoraidalliset, eikä niissä ole käänteitä lahkeissa. Nämäkin housut lepäävät luonnollisella vyötäröllä.

Saketin kanssa voidaan käyttää joko siipikauluspaitaa tai kääntökauluspaitaa. Siipikauluspaidassa miehustan kuuluu olla kovitettu tai puolikovitettu ja kalvosimien yksinkertaiset. Kääntökauluspaidan miehusta voi olla pehmeä, ja kalvosimet ovat kaksinkertaiset.

Kaulaan solmitaan siipikauluspaidan kanssa plastron, ja kääntökauluspaidan kanssa solmio. Taas suositellaan – kun on formaaleimmista tilaisuuksista kyse – käyttämään hillittyjä värejä ja kuoseja, perinteisin on musta-, valko-, harmaaskaala puhtaina sävyinä tai raidallisina yhdistelminä.

Saketin kanssa sukat ovat pitkät ja mustat ja kengät niin ikään mustat.

3.6 Frakki

Frakki on miehen juhla-asuista kaikkein formaalein (ja luonnehdittu myös kaikkein kauneimmaksi ja eleganteimmaksi), ja sitä käytetään arvokkaimmissa iltatilaisuuksissa kello 18:n jälkeen esimerkiksi päivällisillä, juhlakonserteissa, teatterin ja oopperan ensi-illoissa, tanssiaisissa ja valtiollisissa juhlissa. Frakkia käytetään myös akateemisissa tilaisuuksissa päiväasuna ennen kello 18:a esimerkiksi väitöstilaisuuksissa ja karonkoissa, mutta myös iltahäissä, jotka alkavat iltapäivällä ja kestävät pitkälle iltaan.

Nykyaikaisen frakin synnystä on annettu kunnia Beau Brummellille, joka esitteli nykyisenkaltaisen frakkitakin Englannin hoville 1700-luvun lopulla. Hovista frakkitakin levisi yleiseen miesten muotiin sekä päivä- että iltakäyttöön, kunnes lievetakin suosion myötä se siirtyi vain iltakäyttöön.

Frakin takki ja housut ovat mustaa tai ”yönsinistä” villakangasta. Takissa on satiiniset tai mattasilkiset nousevat käänteet, kuusi koristenappia, kolme molemmin puolin, jäänteinä frakin alkuperästä ratsastustakkina (jolloin se napitettiin kiinni), sekä takin etumus on leikattu kulmaan niin, että hännäkset alkavat vyötärösaumaa seuraten vasta hieman ennen kylkikappaletta, suurin piirtein hihan alta. Takkia ei ole tarkoitus pitää kiinni, jolloin etureunojen ei tarvitse asettua päällekkäin.

Housut lepäävät luonnollisella vyötäröllä, ja niiden sivusaumoissa kulkee kaksi satiinista tai mattasilkistä koristenauhaa. Housuissa ei ole käänteitä.

Frakkiliivi on alasleikattu ja valkoista pikeetä. Akateemisissa päivätalauksissa, sekä myös iltatilaisuuksissa, joissa ei ole paikalla tohtoroimattomia naisia, liivi on musta. Frakkiliivin pituudesta suhteessa takin etumuksen pituuteen on kaksi koulukuntaa. Alkuperäisessä nykyaikaisessa frakissa 1800-luvun lopulla liivin helman tuli näkyä pari senttimetriä takinetumuksen alta, mutta 1920-luvulla nousi muotiin muun

muassa Walesin prinssin ja Fred Astairen vaikutuksesta liivin helman ja takinliepeen tasaaminen niin, ettei valkoista liiviä näkynyt takinliepeen alta yhtään, vaan kehon siluetti pysyi rikkoutumattoman mustana valkoista etumusta lukuun ottamatta. Nykyään molemmilla koulukunnilla on edustajansa, joten kumpikin tapa on ihan yhtä sallittu.

Frakin kanssa puetaan valkoinen siipikauluspaita, jonka miehusta on kovitettu tai puolikovitettu, jonka kalvosimet ovat yksinkertaiset, ja jossa on irtonapitus. Frakkipaidassa käytetään yleensä helmen- ja/tai kullanvärisiä nappeja. Kaulaan sidotaan valkoinen pikeesolmuke.

Frakin kanssa käytetään mustia, pitkiä sukkia ja mustia kiiltoonahkakengiä.

3.7 Asusteista ja koruista

Taskuliina on tummassa puvussa, saketissa, smokissa ja frakissa aina valkoinen ja taiteltu taskuun niin, että se pilkistää taskusta kapeana valkoisena viivana. Arkipuvun kanssa voi taas käyttää värejä ja erilaisia taittelutyylejä ("huolimaton taskuun tunkeminen" on klassikko). Rintakukan kanssa ei kuitenkaan käytetä taskuliinaa.

Juhlahousujen kanssa neuvotaan yleensä käyttämään olkaimia, ettei puvun yhtenäinen kangaspinta katkea nahkavyöhön. Puvun kanssa voi kuitenkin nykyään käyttää myös vyötä, ja oikeaksi vyöksi neuvotaan käyttämään kenkien kanssa samanväristä nahkavyötä. Smokin, saketin ja frakin kanssa käytetään kuitenkin vain olkaimia (ei-hän näiden asujen housuissa ole edes vyölenkkejä), yleensä suositellaan paidan mukaan valkoisia olkaimia. Olkaimien tulee juhlahousuissa olla aina napilliset, sillä klipsiolkaimet jättävä rumat jäljet housunkaulukseen. Hyvissä juhlahousuissa on myös sivukiristimet, joilla saa muutamalla senttimetrillä säädettyä housut istumaan mukavasti vyötäröllä (tämä vaihtoehto on mahdollinen vain luonnolliselle vyötärölle asettuvissa housuissa).

Kalvosinnapit, solmiopidikkeet ja irtonapit ovat juhla-asuissa ne elementit, joilla mies pääsee myös hieman koreilemaan ja luomaan yksilöllistä ilmettä asuunsa muu-

toin tiukassa pukukoodistossa. Irtonapit kuuluvat vain smokkiin ja frakkiin (muissa asuissahan muutenkin on solmio tai plastron, jolloin napit eivät edes näy), ja smokissa ne perinteisesti ovat mustat ja/tai hopeiset ja frakissa kultaiset ja/tai helmenvalkoiset, näissä asuissa kalvosinnappien tulee olla samaa settiä nappien kanssa. Plastroniin taas kuuluu solmioneula jo käytännön syistä pitämään liinan laskokset paikoillaan. Saketin kanssa ohjeistetaan käyttämään neulaa myös solmion kanssa, tässä tapauksessa neulan kärki on perinteisesti helmenvalkoinen. Muutoin kalvosinnapeilla, solmiopidikkeillä ja solmioneuloilla saa itse luoda oman ilmeensä valikoimalla itselleen mieluisat metallit, kivet, värit ja mallit.

Sormukset ovat perinteisesti varsinaisista koruista ainoat, jotka näkyvät puvun alta (toisena perinteisenä miesten korutyypinä kaulakoruthan jäävät paidan kauluksen alle piiloon), mutta nykyään on toki muistettava myös miesten käyttävän korvakoruja ja muita lävistyskoruja. Näitä perinteisesti kavahdetaan hienoimpien asukokonaisuuksien kanssa, mutta ajan kanssa tähän länsimaissa suhteellisen nuoreen ilmiöön todennäköisesti totutaan.

Kellot, kynät, lompakot, taskumatit ja muut mukana kulkevat käyttöesineet ovat myös vapaasti valittavissa oman mielensä ja tarpeensa mukaan, ja ovatkin huolella valittuina ominaisia antamaan yksilöllisen viimesilauksen miehen asukokonaisuuteen. Kelloista on kuitenkin huomattava, että frakin kanssa ei käytetä rannekelloa, muutoin on rannekellon tai taskukellon (ja miksipä ei myös kellottomuuden) valinta oma makuasia.

Nappien, pidikkeiden, korujen ja pikkuesineiden valinnassa on kuitenkin taas muistettava, että miehen juhlapukeutuminen on yleensä huolellisen huomaamatonta, jolloin hyvän maun mukaan valitut yksilölliset koristeet eivät pistä silmään kokonaisuudessa (eli juhlaväestä) ja huomataankin vasta lähietäisyydeltä (eli keskusteluetäisyydeltä).

Kunniamerkkejä käytetään, jos kutsussa niiden käyttöä toivotaan. Kunniamerkit kiinnitetään vasempaan rintapieleen, ja laskevassa arvojärjestyksessä niin, että arvokkain on lähimpänä kehon keskilinjaa. Tällöin ei käytetä taskuliinaa. Kunniamerkejä voidaan käyttää frakissa ja tummassa puvussa. Smokissa ei perinteisesti ole pi-

detty kunniamerkkejä, mutta siinä voidaan nykyään käyttää pienoiskunniamerkkejä. Pienoiskunniamerkkejä voidaan käyttää myös frakin kanssa, ja niiden kanssa käytetään taskuliinaa. Ristit ja rintatähdet kannetaan frakissa koko komeudessaan ja määrässään, tummassa puvussa kannetaan vain yhtä kaularistiä, ja smokissa niitä ei käytetä ollenkaan. Kunniamerkkien saamisen yhteydessä saadaan kuitenkin myös ohjeet niiden kannosta, jolloin niiden järjestystä ja pukukoodia ei tarvitse muistaa ulkoa.

3.8 Ulkona liikuttaessa

Koska suurin osa juhlista ja virallisista tilaisuuksista tapahtuu sisätiloissa ovat ulko-vaatteet se asia, joissa voi nykyään tinkiä, ja siirtyä tapahtumapaikalle “siinä siistimmässä takissa” tai ilmankin.

Perinteisesti kuitenkin virallisissa tapahtumissa mies pitää hattua (niin kuin arkenakin, ennen ja nykyään). Juhlahattu on perinteisesti lierihattu, esimerkiksi fedora, homburg tai silinteri. Talvella päähän voi laittaa myös turkislakin. Huomioitavaa kuitenkin on, että saketin ja frakin kanssa käytetään vain silinteriä, saketin kanssa mattapintaista ja frakin kanssa kiiltävää. Se sopii (kiiltävänä) myös smokkiin, muttei enää tummaan pukuun.

Kylmemmillä keleillä päällystakki tulee tarpeeseen, ja juhlatäksi tumma tai musta popliini välikeleille ja ulsteri talveksi ovat hyvät vaihtoehdot. Frakin kanssa voi käyttää myös mustaa oopperaviittaa. Kaulaan laitetaan myös kaulaliina, jota voi käyttää tietenkin myös ilman päällystakkaa, valkoinen on juhlava valinta (ja kuuluvat smokki- ja frakkietikettiin). Mustat nahkakäsineet ovat myös juhlavat pukea ulos. Kuitenkin saketin kanssa käytetään perinteisesti harmaita ja frakin kanssa valkoisia käsineitä.

Sateella on järkevää ottaa mukaansa sateenvarjo, ja saketin, smokin ja frakin kanssa voi keikaroida myös nupillisella tai koristekahvaisella kävelykepillä.

LÄHTEET

Fink, T. 2007. Miehenä olemisen taito. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy

Bäckström, B. 2004. Mistä tyyli? Helsinki: WSOY

Roetzel, B. 1999. Täydellinen herrasmies. Köln: Könemann

Ruotsi, S. n.d. Mies pukeutuu: Kirja toimivasta klassisesta vaatekaapista. Helsinki: City

Wikipedia, The Free Encyclopedia. 2014. Ascot tie. Viitattu 30.4.2014.
http://en.wikipedia.org/wiki/Ascot_tie

Wikipedia, The Free Encyclopedia. 2014. History of suits. Viitattu 30.4.2014.
http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_suits

Wikipedia, The Free Encyclopedia. 2014. Suit (clothing). Viitattu 30.4.2014.
[http://en.wikipedia.org/wiki/Suit_\(clothing\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Suit_(clothing))

Wikipedia, The Free Encyclopedia. 2014. Black tie. Viitattu 30.4.2014.
http://en.wikipedia.org/wiki/Black_tie

Wikipedia, The Free Encyclopedia. 2014. Tuxedo. Viitattu 30.4.2014.
<http://en.wikipedia.org/wiki/Tuxedo>

Wikipedia, The Free Encyclopedia. 2014. Morning dress. Viitattu 30.4.2014.
http://en.wikipedia.org/wiki/Morning_dress

Wikipedia, The Free Encyclopedia. 2014. White tie. Viitattu 30.4.2014.
http://en.wikipedia.org/wiki/White_tie

Sotainvalidien veljesliitto. 2014. Kunniamerkkien kantaminen. Viitattu 30.4.2014.
<http://www.sotainvalidit.fi/fi/kunniamerkit/kantaminen>

SOTISOPA

(Kuva: Sassa Hartikainen, 2014)